

Posudek disertační práce

Jméno autora: **Jiří Vesecký**

Název práce: **Islamofobie v České republice: analýza zdejšího tisku z období 1996 – 2005**

Vypracováno: Filozofická fakulta UK, Ústav etnologie 2006.

Autor práce si klade za cíl analýzou českého a moravského tisku zjišťovat medializované postoje české společnosti k muslimům a islámu a tím přispět k hlubšímu poznání vztahu mezi západní a muslimskou společností. Autor předpokládá, že znalost islámské společnosti je u naprosté většiny českých občanů minimální a řídí se především zprostředkovanými informacemi a stereotypy, na jejichž vzniku se vysokou měrou podílejí média. Proto je právě analýza písemných pramenů, resp. informací šířených médii postavena do centra jeho pozornosti.

Práce je členěna na několik částí. První část je věnována vymezení klíčových pojmů. Autor se zde zabývá pojmy stereotyp, předsudek, obraz, xenofobie, rasismus, neorasismus, či fundamentalismus. Všimá si, jak s jednotlivými pojmy pracují odborníci, v jakých intencích se snaží uchopit zejména kulturní jevy vztahující se k islámu. V této souvislosti představuje i Kropáčkovu a Baršovu kategorizaci.

Po vymezení základních pojmů se Jiří Vesecký soustřeďuje na historickou retrospektivu. Realisticky uvádí, že z historické perspektivy je ve srovnání s dalšími evropskými zeměmi v českých zemích kontakt s islámem pozdní, zprostředkovaný a praktikujících muslimů je zde jen omezené množství. Část muslimské obce se do českých zemí dostala vnitřní migrací v rámci rakouského císařství, případně migracemi z balkánských zemí a carského Ruska, resp. Sovětského svazu. Jejich nepatrné množství předznamenalo, že jejich přítomnost nebudila pozornost, a i to bylo důvodem, že jim dělalo problémy se institucionálně zakotvit a vytvořit si podmínky pro praktikování víry. Právě na tuto otázku se Jiří Vesecký v historickém exkursu primárně soustřeďuje a jeho retrospektiva je především dějinami Muslimské náboženské obce ústícími do popisu současného stavu, v jehož konstituci hraje, podle jeho výkladu, podstatnou roli jednak tak zvaný boj o mešity, které zviditelňují institucionální zakotvení muslimské víry a jednak vyjednávání o právním statutu islámu v českých zemích. Pasáže o návrzích na výstavbu mešit a o jejich projednávání jsou velmi čtivé a přímo se dotýkají předmětu práce, neboť též prezentují reakce veřejnosti na podněty k výstavbě. Písemné reakce, zejména protesty, názorně předznamenávají, v jaké argumentační rovině se oponenti islámu v českých

zemích pohybují. Při řešení tématu vyjednávání o registraci Muslimské náboženské obce a Ústředí muslimských náboženských obcí autor prokázal nejen znalost historie a kontextu těchto případů, ale i znalost právních norem, které náboženský život v České republice vymezují a regulují.

Jiří Vesecký předpokládá, že specifická podoba reakcí na islám v českých zemích je dána zejména charakteristickými rysy muslimské přítomnosti v českých zemích, kde převládají vysokoškoláci, z nichž mnozí přišli právě proto, že s militantním islámem nechtěli mít nic společného. Srovnání situace v českých zemích a v západní Evropě věnuje autor celou jednu kapitolu. Mimo jiné zde popisuje problémy vznikající v západní společnosti ve vztahu k druhé generaci imigrace z muslimských zemí a konstatuje, že jev druhé, problémové muslimské generace v českém prostředí neexistuje. Toto konstatování se blíží i našim empirickým poznatkům, kdy se s druhou generací sice občasně setkáváme, ale spíše v bezproblémových souvislostech.

Jádrem celé práce je problematika mediálního obrazu současného muslima v českém prostředí, resp. problematika stereotypu šířeného v médiích. Jiří Vesecký si k relevantnímu uchopení tohoto tématu vytváří prostor krátkou rekapitulací úlohy médií v současném společenském životě a následně krátkým představením přístupů k muslimům v médiích různých evropských zemích. Následně se ptá, jaký je mediální obraz muslimů v českém periodickém tisku. Jeho výzkum je kvalitativní i kvantitativní a jeho data pocházejí z elektronického archivu České tiskové kanceláře, velmi rozsáhlé české mediální databáze. Výzkum zahrnuje období od 1. 10. 1996 až 1. 10. 2005 a selekci textů autor prováděl výběrem pomocí klíčových slov. Nejprve se zajímal o četnost textů s tematikou islámu a muslimů, dále zjišťuje, s jakými pojmy je slovo islám, islámský a muslim, muslimský spojováno, s jakou četností a jaká další slova a sdělení se k muslimskému světu v periodických tiscích vážou. Výsledky svých zjištění prezentuje v přehledných tabulkách a grafech a následně interpretuje. V explanačních pasážích se nepouští do obsáhlých spekulací drží se dat získaných pomocí vyhledávače. Přestože se nejedná o metodu veskrze novátorskou, nelze Jiřímu Veseckému upřít tvůrčí přístup především v generování relevantních slovních spojení a v otázkách, které si klade (například, kdy a za jakých podmínek stoupá či klesá počet textů věnovaných sledované problematice atd.). Současně je třeba zdůraznit pracnost šetření, neboť ve zkoumaném období se v databázi nashromáždily k tématu desítky tisíc textů.

Rozbory Jiřího Veseckého přesvědčivě ukazují, že zejména téma islám, jako náboženství je referován v českých médiích ve výrazně negativním světle, teprve na druhém místě je negativní stereotypizace muslimů jako nositelů tohoto náboženství a imigrantů. Vedle dalších spojení s negativní konotací autor

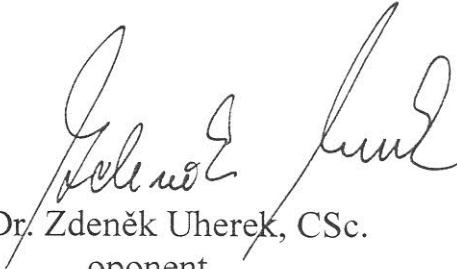
ukazuje, jaká ustálená slovní spojení se v souvislosti s islámem a muslimy vůbec používají a nositeli jakých významů jsou. Poněkud neorganicky je za analytickou a interpretativní část vložen exkurs o referencích o Turcích v novověké literatuře. Naopak pasáž o fundamentalismu v kontextu s evropským katolicismem a americkým protestantismem shledávám jako funkční.

Práce Jiřího Veseckého je kvalitním a hodnotným příspěvkem rozšiřujícím znalosti o medializaci interkulturních vztahů v současném světě s důrazem na české země. Metodika výzkumu je sice poněkud vzdálena etnologii, ale je volena relevantně vzhledem k datům, jež měl autor k dispozici. Interpretace vyplývající z analýzy rozsáhlých datových souborů jsou realistické. Úvahu o tom, co analyzovaná data ukazují, by ještě mohlo rozšířit, pokud by autor kladl větší důraz též na okolnost, že média nejen ovlivňují názory čtenářů, ale že čtenáři současně diktují médiím, jak o věcech psát – i novináři jsou současně čtenáři a ke svým textům přistupují s předporozuměním vycházejícím z jejich každodennosti. Další věcí, kterou by bylo třeba kontextualizovat je, jak se píše o islámu v porovnání s jinými tématy. Že se o cizincích, muslimech a islámu píše negativně nás upozorňuje celá řada rozborů Ústavu pro jazyk český AV ČR nebo Multikulturního centra, ale mně by zajímalo, zda se o těchto tématech píše negativněji, než o jiných tématech. Domnívám se, že kromě sportovců nemá současný tisk pozitivních hrdinů. Tuto kontextualizaci práce neposkytuje. Poslední připomínka směřuje k tématu hledání specifík v české islamofóbii oproti islamofóbii v jiných evropských zemích. Jiří Vesecký jistě naprosto správně klade důraz na okolnost, že přítomnost muslimů v českém prostředí je minimální a zkušenost řady obyvatel České republiky jen zprostředkovaná. Já osobně se však domnívám, že specifické postoje k islámu mohou být v České republice ovlivněny také postoji české společnosti k náboženství obecně, širokou sekularizací společnosti a skepsí k náboženským institucím jakékoli denominace.

Práce je zdařilá, ukazuje, že autor si umí vytýčit vědecký problém, samostatně a tvůrčím způsobem ho řešit a relevantně se svým řešením seznámit vědeckou obec v rozsahu a kvalitě odpovídající doktorské disertační práci.

Práci doporučuji k obhajobě.

V Praze 1. 2. 2007

PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.
oponent